

Høringsuttalelese vedr. høring – levekår og tiltak med utviklingshemning

Innledning

Denne høringsuttalelsen baserer seg i stor grad på erfaringer og kunnskaper fra Habiliteringstjenestens arbeid med utviklingshemmede.

Generelle kommentarer til høringsnotat

Vår mening er at høringsnotatet er uoversiktlig og tidkrevende å sette seg inn i innholdet da flere av temaene blir tatt opp flere steder i notatet. Vi savner også en oppsummering av innholdet i notatet. Notatet kunne med fordel ha vært mer kortfattet med samme innhold.

Bolig

Habiliteringstjenestens erfaringer når det gjelder utviklingshemmedes muligheter for å velge hvor de vil bo, er at den muligheten er begrenset. Kommunene disponerer gjerne en boligmasse som er bygget for utviklingshemmede. Utviklingshemmede får ofte tilbud om å bo i noen av disse boligene som kommunen mener kan være egnet for vedkommende. Det er da som regel tatt hensyn til personaltetthet i boligen og at den kan matche den utviklingshemmedes behov for bistand. Konsekvensene er at reell valgmulighet ift. type bolig og hvem man bor sammen med, er sterkt begrenset.

Det er også en generell trend at unge utviklingshemmede må vente lenge på å få tildelt bolig. Ikke alle kommuner har laget planer for boligbygging og utviklingshemmede må leve i uvisse i lang tid før konkrete planer blir lagt på bordet. Behov for bolig blir registrert i kommunen, men det kan ta mange år før en bolig blir realisert. Noen foreldre går sammen og arbeider for å få bygget en felles bolig for sine barn. Denne prosessen tar også ofte mange år og krever mye innsats fra foreldrene.

De fleste utviklingshemmede leier bolig. Det er et mindretall som investerer i og eier egen bolig. En av konsekvensene av dette er at utviklingshemmede i mindre grad enn befolkningen for øvrig får delta i verdiøkningen som følger av det å eie egen bolig. Valgmulighetene vedr. bolig blir også mye begrenset på denne måten.

I de senere årene er det blitt bygget større boligkomplekser for utviklingshemmede med opptil 18 leiligheter i ett kompleks. Dette strider med normaliserings- og integreringsprinsippet som var grunnlaget for HVPU-reformen. Ved å bygge større komplekser, blir valgmulighetene ytterligere begrenset for utviklingshemmede. Det er også en trend at boliger for utviklingshemmede, for psykiatri og eldre samles på et felles område i en kommune. Denne opphopningen av boligkomplekser skaper avstand og isolasjon fra vanlige boligområder og muligheter for sosialt samvær med andre blir vanskeligere.

Helse

Kommentar til s. 18, 6. avsnitt:

Habiliteringstjenesten opplever at kommunene prioriterer forskjellig mht. helse- og omsorgstjenester til utviklingshemmede. En effekt av rammefinansiering, er at den gir rom for at kommunene prioriterer forskjellig slik at tilbudene fra kommune til kommune varierer. Visjonen om et likeverdig tilbud blir derfor ikke en realitet for mange utviklingshemmede.

Det er meget positivt og helt nødvendig at det i den reviderte fastlegeforskriften stilles krav til fastlegene om koordinering og samarbeid med andre instanser når det gjelder personer som har behov for langvarige og koordinerte tjenester. Habiliteringstjenestens erfaringer er at det er lettere å få med fastleger på for eksempel ansvarsgruppemøter for mennesker med utviklingshemning. Vi mener det er meget positivt med den reviderte fastlegeforskriften.

Habiliteringstjenestene blir lite omtalt i høringsnotatet. Et forhold som vi mener er viktig å påpeke er at det generelt i habiliteringstjenestene for voksne er vanskelig å få tilsatt leger. Dette forholdet går i noen tilfeller ut over habiliteringstjenestens medisinske tilbud til mennesker med utviklingshemning.

Psykisk helse

På side 76 i høringsnotatet beskrives at DPS har ansvar for behandling av lett psykisk utviklingshemmede med psykiske problemer. Habiliteringstjenestens erfaringer er at DPS mangler kompetanse på målgruppen psykisk utviklingshemmede.

Autonomi – brukermedvirkning

Større fokus på autonomi har på mange områder ført til at utviklingshemmede i mye større grad er med på å bestemme over eget liv. Dette har vært en ønsket og positiv utvikling. Imidlertid har autonomi også uheldige konsekvenser. En del personer med lett utviklingshemning har en livsførsel som er meget uheldig for dem og som de ikke har forutsetninger for å forstå konsekvensene av. Det dreier seg om manglende personlig hygiene, forsøpling, bruk av alkohol, ukritisk seksuell omgang med påfølgende graviditet. Sosiale medier gjør det enkelt for unge jenter å få kontakt med menn og en del unge jenter blir utsatt for seksuelle overgrep. Dette er prisen for større frihet og autonomi, og det er de unge jentene som blir skadelidende. Kommunale omsorgspersoner føler seg ofte hjelpeløse i slike saker da det er begrenset på hvilken måte de har mulighet til å gripe inn. En del av disse unge jentene har også et sterkt ønske om å klare seg selv, de ønsker ikke hjelp fra omsorgspersoner og kommunalt personale kommer derfor ikke i posisjon til å bi bistand.

Kompetanse

Habiliteringstjenestens erfaringer mht. kompetanse stemmer godt overens med det som beskrives i høringsnotatet., bl.a. på side 82. De undersøkelsene som er gjort viser at det er for få personer med høgskoleutdanning, bl.a. vernepleier som arbeider med utviklingshemmede. De vernepleierne som jobber med utviklingshemmede, har ofte lederstillinger og jobber lite direkte med utviklingshemmede og med faglig utvikling. Det er et stort behov for mer fagkompetanse blant de som arbeider direkte med utviklingshemmede. Habiliteringstjenesten som skal gi råd og veiledning til kommunalt personale, har få fagpersoner å spille på i sitt arbeide. Det er vanskelig å drive veiledning når det faglige grunnlaget hos de som skal veiledes er tynt. Veiledningen må ofte gjentas da den kompetansen man forsøker å bygge opp rundt en bruker, ofte blir borte p.g.a. at personer slutter eller de mangler motivasjon og forståelse for den jobben de er satt til å utføre. Dette går i siste instans ut over brukeren.

Her er det behov for tiltak – det må bli mer attraktivt å arbeide med utviklingshemmede. Det er nødvendig å forbedre lønnsforhold og muligheter for faglig utvikling for at flere skal være interessert i å arbeide direkte med utviklingshemmede.

Arbeid og dagaktivitet for mennesker med utviklingshemning

Arbeid og dagaktivitet for mennesker med utviklingshemning er viet bred oppmerksomhet i dette høringsdokumentet, og det er en grundig beskrivelse av ulike arbeidsmarkedstiltak som er aktuelle, blant annet Varig tilrettelagt arbeid i skjermet virksomhet og VTA i ordinær virksomhet.

Det vises i høringen til IA-avtalen delmål 2 om å få flere personer med nedsatt funksjonsevne i arbeid (s. 17). Rehabiliteringstjenesten i Hedmark erfarer ofte at det er begrensninger i dagens arbeidsmarkedstiltak. Særlig gjelder dette ordningen VTA i ordinær virksomhet. Som et tydelig eksempel på dette er at det i følge opplysninger fra flere lokale NAV kontor ikke er innvilget tilstrekkelig økonomi til å opprette det antall VTA- plasser ordinær virksomhet som det er behov for. Skal man nå målene i IA- avtalen om å få flest mulig med nedsatt funksjonsevne i arbeide, er styrking av økonomiske overføringene til dette formålet helt grunnleggende.

Alle som henvender seg til Arbeids- og velferdsforvaltningen har rett til å få vurdert sitt behov for bistand til å komme i arbeide. Hvorvidt den enkelte får tilbud om tiltak i regi av Arbeids- og velferdsetaten beror på behovsvurdering og arbeidsevnevurdering. Neste trinn i prosessen, nemlig retten/muligheten til å få et bestemt tiltak etter arbeidsevnevurdering står med andre ord svakere, noe som ofte slår negativt ut for mennesker med utviklingshemning. Dette da de har svakere egenrepresentasjonsevne i møte med samfunnet med andre ord at de er avhengig av gode representanter, hjelpeverger eller pårørende, for å fremme krav og rettigheter.

Blant personer med utviklingshemning er det store variasjoner i fungeringsevne, ferdigheter og utviklingsmuligheter, også når det gjelder deltagelse i arbeidslivet. Derfor er det nødvendig med et bredt og differensiert arbeids- og aktivitetstilbud. For noen passer enkle oppgaver i et kommunalt dagsenter eller for eksempel monteringsoppgaver i skjermet arbeidsmarkedsbedrift, mens for andre er et arbeidstilbud i ordinær bedrift det mest aktuelle. Arbeide i ordinær virksomhet passe særlig for mange personer med lett psykisk utviklingshemning, og de vil ha stor læringsutbytte av arbeidstilbud i slik virksomhet.. Etter vår erfaring gir også mange personer med lett psykisk utviklingshemning uttrykk for ønske om jobb i det ordinære arbeidsliv. Dette med tilrettelegginger som oppfølging av kontaktperson/veileder på arbeidsplass. For å kunne møte deres behov og ønsker, og på en bedre måte gjennomføre målene i IA- avtalen, bør særlig ordningen VTA-i ordinær bedrift styrkes betydelig, både økonomisk, juridisk med hensyn til rettighetsfesting, samt lette muligheten for inngåelse av avtaler mellom arbeidssted og NAV. Etter vår erfaring er det også behov for styrking av VTA i skjermet virksomhet.

At arbeidsmarkedstiltakene pr. i dag er tidsavgrensede slår etter vår erfaring ofte negativt ut for personer med utviklingshemning, da de ofte ikke får videreført sine arbeidsforhold i ordinære bedrifter etter at tiltaksperioden er avsluttet. Lønnskudd til bedriftene opphører samtidig og enkelt mindre virksomheter, for eksempel butikker, oppgir ofte at de ikke har økonomisk mulighet til å videreføre arbeidsforholdet når de selv skal dekke 100 % av lønnsutgiftene. Dette fører til at manglende varige arbeidsforhold i ordinære virksomheter for personer med utviklingshemning, selv om de har god arbeidsevne og har fullført kvalifiseringstiltak som for eksempel lærekandidat. Etter vårt syn er dette faktorer som bidrar til at få personer med utviklingshemning er i ordinært arbeid pr. i dag (s. 65).

På side 68 nederste avsnitt i høringsdokumentet står følgende: "Forskning på arbeidets betydning for helse og fungering er blitt et emne som har fått mer fokus de senere årene. At arbeid er bra for helse og fungering/læring synes å bli stadig mer akseptert". Fremheving av sammenhengen arbeide, helse og læring er meget bra, og samsvarer fullt ut med Habiliteringstjenestens mangeårige erfaring og kunnskap fra eget felt. Denne kunnskapen og standpunktet bør også være basis for Regjeringens videreutvikling av tiltak innenfor levekårsområdet arbeid for mennesker med psykisk utviklingshemning.

Habiliteringstjenesten ser det som meget bra at Regjeringen arbeider med oppfølging av Brofossutvalget-NOU 2012:6 Arbeidsrettede tiltak, med forslag om flere tiltak for å bedre tilbud til personer med behov for bistand til å komme i arbeid. Vi ser meget positivt på forslaget om økt vekt på bruk av ordinære virksomheter for arbeidsrettede tiltak (s. 66). Vi ser også meget positivt på hovedmålet i L (2010-2011) Uføreproposisjonen om å legge til rette for at flere som i dag har innvilget 100 % uførepensjon i fremtiden skal kunne være i deltidsarbeid med gradert uførepensjon (s.67). Vi regner med at forslag til tiltak på disse områdene konkretiseres nærmere i kommende stortingsmelding om levekår og tiltak for mennesker med psykisk utviklingshemning.

Finansiering av velferdstjenester - rammeoverføringer contra øremerkede tilskudd?

Kommunene er de primære velferdsyterne i Norge og inntektssystemet til kommunesektoren er i hovedsak rammefinansiert Dette gjelder også finansiering av velferdstjenester til registrerte personer med utviklingshemning, fra fylte 16 år, som mottar kommunale tjenester. I høringen, blant annet s. 18, er rammefinansiering omtalt. Her fremgår prinsippet om rammefinansiering, at dette skal sikre at kommunene har et helhetlig ansvar for velferdstjenester til innbyggerne. Dette er en målgruppe med liten egenrepresentasjon i møte med samfunnet. Har statlige myndigheter godt nok innsyn om rammeoverføringene til utviklingshemmede brukes til rette formål? Vi stiller oss spørsmål om ikke øremerking av de statlige overføringene til velferdstjenester til denne gruppen ville kunne bidra både til større likhet i tjenesteyting, følgelig også økt rettssikkerhet for mennesker med psykisk utviklingshemning, uavhengig av bostedskommune.

Lokal kommunal frihet og tjenesteyting

Samhandlingsreformen, og som ledd i denne lov om kommunal helse- og omsorgslov legger opp til større kommunal frihet til å organisere og tilpasse tjenestene til lokale behov (Høringsnotat- forslag til ny lov om kommunale helse- og omsorgstjenester, blant annet s. 28). Lokal handlefrihet begrunnes også i høringsnotatet levekår og tiltak for mennesker med utviklingshemning med nærhet til brukerne, effektiv tjenesteproduksjon og hensynet til demokratisk styring av tjenestene (s. 69). Nærhet til beslutningsprosessen gir innbyggerne mulighet til å påvirke tjenestetilbudet og prioriteringene lokalt heter det videre.

Habiliteringstjenesten stiller seg spørrende til om det er harmoni mellom samhandlingsreformens prisnipp om at alle skal ha et likeverdig tilbud om helsetjenester uavhengig av diagnose, bosted, personlig økonomi, kjønn, etnisk bakgrunn mv. og prinsippet om økt kommunal handlefrihet (s. 69). Vi ser i praksis at det ofte for motsetning mellom disse prinsippene. Vi erfarer med andre ord at kommunene forvalter og prioriterer midler forskjellig, noe som igjen fører til større ulikhet - og ikke økt likhet i organisering av tjenester

og tjenesteyting. Med andre ord er ikke prinsippet om nærhet og lokal handlefrihet alltid forenlig med likhet til tjenester og god standard på tjenesteyting etter vår oppfatning.

Ny vergemålslov

Ny vergemålslov, som ikrafttrer pr. 01.07.13 er omtalt i høringsdokumentet s. 31. I beskrivelsen vektlegges at den nye vergemålsloven bygger på begrep som respekt, verdighet, selvbestemmelse, integritet, individtilpasning og lignende. Dette er riktig, men dette gir en noe utydelig beskrivelse av den nye loven. Sentrale og viktige trekk ved vergemålreformen, som etter vår oppfatning bør beskrives i det som skal bli en stortingsmelding om levekår og tiltak for mennesker med utviklingshemning, er at de kommunale overformynderiene nedlegges og at den lokale vergemålsmyndigheten overføres til Staten ved Fylkesmennene (§ 4). Videre bør opprettelsen av den sentrale vergemålsmyndigheten (§ 7) som klage og tilsynsinnsans være med. Oppheving av ordning med full umyndiggjøring, og at begrepet hjelpeverge nå blir erstattet av felles begrep "verge" er også viktige endringer som bør taes med i kapittel om vergemål i stortingsmeldingen. Andre viktige bestemmelser i ny lov om vergemål av stor betydning for mennesker med psykisk utviklingshemning finnes i kapittel 4, vergemål for voksne, og kapittel 5 oppnevning av verger.

Generelt for alle levekårsområdene i høringen

I høringen (blant annet s. 31) og i flere andre offentlige utredninger brukes begrep som respekt, verdighet, integritet, toleranse, individtilpasning, selvbestemmelse og andre. Slike begrep får et innhold først når økonomi, juridiske rettigheter og rammevilkår for gode fagtjenester er slik utformet og dimensjonert at mennesker med psykisk utviklingshemning (i denne sammenhengen) faktisk får et liv i samsvar med disse begrepene og idealene. I motsatt fall mister slike begrep mening og innhold og blir kun stående igjen som politiske honnørord.

Furnes, 6. mai 2013

Inger Tove Nilsen
seksjonsleder, voksenseksjonen

Vidar Faraasen
spesialsosionom